

SÖZ VARLIĞININ TEMEL DİL BECERİLERİNİN VE AKADEMİK DİSİPLİNLERİN KAZANIMINA OLAN ETKİLERİ

Süleyman Kaan YALÇIN*

Fatih ÖZEK**

Özet

İnsanlar, birbirleriyle ve dış dünyayla olan bütün iletişimlerini, dış dünyanın algılanmasını, anlamlandırılmasını ve aktarılmasını sağlayan sözcüklerle ve bu sözcüklerin şekillendirdiği dinleme, konuşma, okuma, yazma etkinliklerinden oluşan temel dil becerileriyle yapmaktadırlar. Bu yönüyle insanlar, yaşam evrenlerindeki bütün düşünsel ve iletişimsel faaliyetlerini dış dünyanın ayrıştırılarak sembolleştirilmesini sağlayan sözcüklere borçludurlar. Çünkü sözcüklerin ve onların oluşturduğu yapıların bütünü anlamına gelen söz varlığı, insanlara algılama, düşünce oluşturma, anlama, anlamlandırma, yorumlama ve aktarma yetisi kazandırma sürecinde önemli bir etkidir.

Bu çalışmada, temel dil becerilerinin ve bu beceriler doğrultusunda geliştirilerek insanların yaşam evrenlerini şekillendiren akademik disiplinlerin söz varlığı ile olan ilişkisi konu edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Dil, dil-düşünce ilişkisi, sözcük, söz varlığı, temel dil becerileri ve akademik disiplinler

Giriş

Dil, insanların yaşamlarını düzenleyen, onları bir arada tutarak milletleşme çizgisine taşıyan, varlığın ve dış dünyanın algılanışını sağlayarak insanoğluna düşünce oluşturma, anlamlandırma ve anlamlandırdığı şeyleri de aktarma yeteneği kazandıran en etkili araçtır. Bu özellikleri bakımından dil, insanoğlunun vazgeçilmez unsurlarından biridir.

İnsan hayatında etkin role sahip unsurlardan biri olan dilin, vazgeçilmezliğinin temelinde, insanoğluna kendisini ve dış dünyayı ifade etmesinde yardımcı olan sözcükler yatmaktadır. Sözcük, “anlamı olan ses veya ses birliği” dir (TDK, 1998, 1264). Sözcükler, insanların dünyasında varlıkların sembolik göstergeleri olarak bulunurlar ve onların dış dünyayı içselleştirmelerine yardımcı olurlar. Varlıkların iç dünyaya aksettirilmesi anlamını taşıyan sembolleştirme eğilimi, dilin derin boyutunda yer etmiş olan sözcüklerle yapılır. Weisberger de “dil dünyayı söze dönüştürme olayıdır” (Aksan, 1990’dan aktaran: Kayaalp, 1998, 69) diyerek bunu kastetmektedir. Sözcükler her zaman varlıkları ve olayları soyutlamayı içerir. Sembol özelliği taşıyan sözcükler, “nesnelerin, kişilerin ve olayların kendileri değil, onları temsil eden soyut sembollerdir” (Zillioğlu, 1993’ten aktaran: Gökçe, 2001, 93). Yani varlıkların ve olay-

* Arş. Gör.; Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü

** Arş. Gör.; Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ların göstergeleridir. Gösterge ise, “Bir şeyin kendisi olmadığı halde onun yerine kullanılan herhangi bir şeydir” (Buran, 2002, 9). Bir başka ifadeyle “kendi dışında bir şey gösteren her türlü nesne, varlık ya da olgu: özel olarak dilsel bir gösterenle bir gösterenin birleşmesinden doğan birim”dir (Vardar, 1998, 111).

Sözcükler, insan zihninin isteğe bağlı olarak ürettiği yapay göstergelerdir. İnsanoğlu bu yapay göstergeler sayesinde dış dünyanın ayrıştırılarak içselleştirilmesini, algılanmasını ve anlamlandırılmasını gerçekleştirebilmektedir. Wilson da (2002, 27) “Bu dünyaya ilk geldiğimizde hemen nesnelere ve niteliklere algılayamayız. Tek tecrübe ettiğimiz şey, seslerin, renklerin, tatların, kokuların ve duyular yoluyla bize ulaşan diğer fenomenlerin muhteşem bir karmaşıktır. Bu yüzden tecrübelerimizi bir düzene koymayı ve duyu izlenimlerimizi tatmin edici bir model içerisinde gruplara ayırmayı öğrenmemiz gerekir. En uygun gruplara ayırma şekillerinden birisi de dış dünyayı “şeylere” ve “niteliklere” bölmektir. Dünyanın böyle bir muameleye tabi tutulması ancak ve ancak sözcüklerde yansımaları bulur” diyerek sözcüklerin dış dünyanın ayrıştırılarak içselleştirilecek bir kavram hâline getirilmesindeki görevini vurgulamaktadır.

Dilin temel yapı taşlarını oluşturan bu yapay göstergeler (sözcükler), dış dünyanın algılanışını kolaylaştırmanın yanında insanların düşünme yetilerinin de yaratıcısı olmaktadır. İnsanlar bütün düşünme faaliyetlerini kavramlarla, yani dış dünyanın sembolik yansımaları olan sözcüklerle yapmaktadırlar. Sözcük olmadan insanın varlık alanında hiçbir şey yoktur. Çünkü sözcükler, varlıkları sınıflandırarak adlandırılan ve onları varlık âlemine çıkaran dilsel yapılardır. Bu yönüyle “dil olmadan düşünce karanlıktır” (Akarsu, 1998, 31) ve bu karanlığı aydınlatacak olan tek unsur da düşüncenin varlık sebebi olan dil ve o dile ait olan sözcüklerdir. Cündioğlu (1997, 189), varlıkların var olabilmeleri için sözcüklere muhtaç olduğunu, “sözcük olmadan varlık suskunluğa, sessizliğe, anlamsızlığa gömülürdü, hatta var olamazdı, çünkü varlığını ifade edemezdi” sözleriyle dile getirirken; Polat da (2001, 48-49), “dil dışı dünyada bulunduğu halde, dilde bulunmayan, dilselleştirilmemiş bir şey insan için yoktur, yani anlamlı değildir” der. Ayrıca Porzig (1995, 155) de “Her dil ifadesi, realiteden bir parçayı, dış dünyadan bir olguyu kastetmek kudretine sahiptir ve bununla görevlidir. Dili dil yapan da zaten budur” diyerek sözcüklerin dış dünyayı adlandırmak ve sınıflandırmakla görevli olduklarını vurgular.

Luria ve Yadovich (1959) de sözcüklerin, dış dünyadaki tek nesneyi belirlemediğini, her sözcüğün farklı nesnelere grubuyla ilgili bir yönün soyutlanışını üstlendiğini, başka bir deyişle yaşantıların örgütlenmiş bir ürünü olduğunu ve bu yüzden sözcüklerin zihinsel süreçlerde önemli bir rolü bulunduğunu belirterek (Luria ve Yadovich, 1959’ dan aktaran: Özçelik, 1988, 8) insanların düşünme faaliyetlerini, sözcüklerin sınıflandırma ve adlandırma işlevleriyle yaptığını ve sözcüklerin zihinsel işlemlerin düzenleyicisi olduğunu bir kez daha vurgulamış olurlar.

İnsanlar sözcüklerin bu kavramlaştırma, ayrıştırma ve adlandırma özellikleri doğrultusunda dış dünyaya ait bütün yönelimlerini ifade edebilir ve kendi anlam evrenlerini kurabilirler. Tüm bu söylenenler düşüncelerin kavramlara, kavramların da sözcüklere dayandığını ve insanoğlunun düşünme faaliyetlerinin ve dolayısıyla anlamaya ve anlatmaya dayanan dilsel becerilerinin de sözcüklerle şekillendiğini göstermektedir. Bu da insanların anlama ve anlatma evrenlerinin, bir dilin söz varlığı içerisindeki sözcüklere vakıf olmakla doğru orantılı olduğun bir göstergesidir.

Söz Varlığının Temel Dil Becerileri ve Akademik Disiplinler Üzerindeki Etki Alanı

İnsan hayatında dünyanın içselleştirilmesi, anlamlandırılması ve bu anlamlar doğrultusunda düşünceler üretilmesi ve aktarılması gibi önemli fonksiyonların gerçekleştirilmesini üstlenen sözcüklerin ve sözcük birliklerinin toplamı, bir dilin söz varlığını oluşturur. Bir dilin söz varlığı denince, sadece o dile ait olan veya olmayan sözcükleri değil, aynı zamanda o sözcüklerle oluşturulmuş olan atasözlerinin, deyimlerin, terimlerin, kalıplaşmış birtakım özdeyişlerin ve kalıp ifadelerin oluşturduğu bir bütün anlaşılmalıdır (Aksan, 1996: 7; Aksan, 2000, 13). Çünkü söz varlığı, bir toplumun kendi anlam evreni ve bakış açısı ekseninde yorumlayarak oluşturduğu bir bütünün adıdır. Yani söz varlığı, sadece bir dildeki seslerin birleşimiyle meydana gelen simgeler, kodlar ya da bir şeyin kendisi olmadığı halde onu karşılayan göstergeler, sözcükler olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyasının, maddî ve manevî kültürünün, dünyaya bakış açısının ve bu bakış açısı etrafında şekillenen yaşam tarzının yansıtıcısı olarak algılanmalıdır. (Aksan, 1996, 7). Bu yönüyle söz varlığı onu kullanan insanların düşünce dünyalarını, anlam evrenlerini ve dünyaya bakış açılarını belirleyen temel unsurlardan biridir. Bu durum, pirincin Japon dilindeki farklı kullanımlarını yansıtan “ çiftçi ‘ine’ eker, bakkal ‘okome’ alır ve insanlar ise ‘gohan’ yer” (Condon, 2000, 77) örneğinde görüldüğü gibi, Danimarkalı bir dilbilimcinin Eskimoların ve karlı ülkelerdeki halkların dilinde, örneğin Grönland’da, “kar” kavramını anlatan üçyüzlü aşkın sözcüğün yer aldığını bildirmesine rağmen, Arapların dilinde bu kavramın bir veya iki göstereninin oluşunda (Condon, 2000, 76-77) ve yine çok sıcak bir coğrafyada yaşayan Arapların dilinde “deve”nin ve uzun yıllar boyunca atlı-göçebe yaşam tarzı süren Türklerin dilinde de “at”ın adlandırılışında görülmektedir. Bu da söz varlığının insanların kavram alanlarını, düşünce dünyalarını, dünyaya bakış açılarını belirlediğinin ve belirlenen bu niteliklerin de onların anlama ve anlatma evrenlerini yani temel dil becerilerini şekillendirdiğinin bir göstergesidir.

İnsanoğlunun düşünme faaliyetlerinin sözcüklerle şekillendiği göz önünde bulundurulduğunda sözcüklerin fazlalığı kavram fazlalığına, kavram fazlalığı da zengin düşünce ufuklarına ışık tutacaktır. Zaten söz dağarcığı zenginliği idrak, duygu, düşünce ve kültür zenginliği demektir. Bu yüzden bir insan ne kadar çok sözcük biliyorsa, düşünce dünyası ve bu dünyaya olan bakış açısı o kadar zengin olacaktır (Kaplan, 1967’den aktaran: Karakuş, 2002, 231); buna karşılık söz dağarcığı az olan insanların düşünce dünyaları ve anlam evrenleri de kısıtlı olacaktır; çünkü bu insanlar dış dünyanın ayrıştırıcısı, birleştiricisi, anlamlandırıcısı ve aktarıcısı olan sözcüklerden mahrum olacaktırlar. Bu olumsuz durum da onları sıkışmış ve kısır döngü haline gelmiş bir düşünce dünyasına itecektir. Öyle ki Humboldt’un “Dil bir iç yaşantı, düşünce ve dünya kalıbıdır” (Dilaçar, 1978’den aktaran: Özdemir, 1983, 21) ve Wittgenstein’in “Dilimin sınırları dünyanın sınırları demektir” (Özdemir, 1983, 20) ifadeleri insanların düşünce evrenlerinin dil öğeleriyle, yani söz dağarcığıyla sınırlı olduğunu yansıtmaktadır. Hengirmen de (1998, 76), “Afrika’daki bir köylü 500 kavram biliyorsa düşüncesi onunla sınırlı kalır.” diyerek söz dağarcığıyla düşünce dünyası arasındaki ilişkiyi açıkça belirtir.

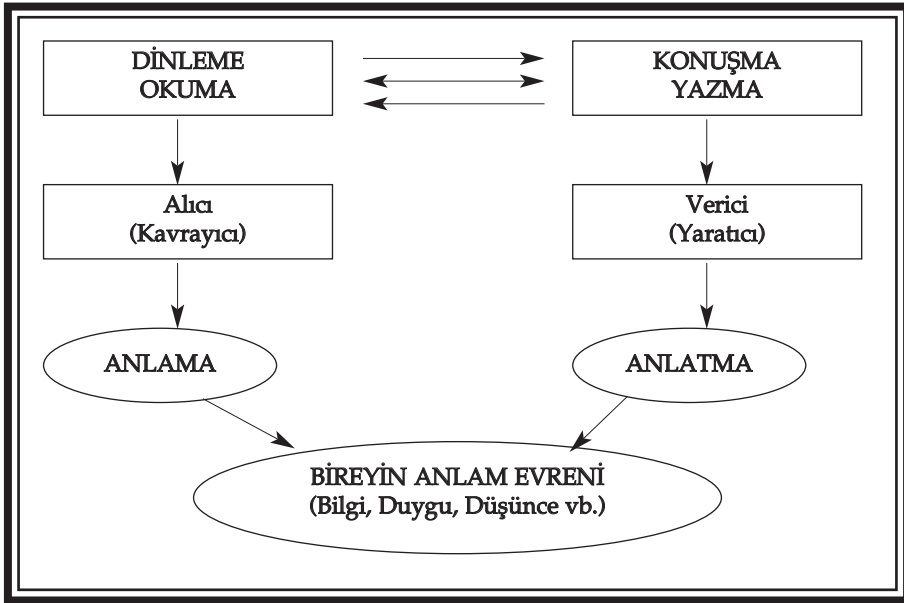
İnsanların düşünce dünyasını ve anlam evrenini şekillendiren sözcüklerin hepsini içeren söz dağarcığı, insan hayatında çok önemli bir konuma sahiptir. Çünkü insanlar en basit duygu, düşünce, istek ve hayallerinden tutun da en karmaşık ruh hallerinin ifadelerine kadar söz dağarcığından faydalanırlar. Bu yönüyle insanların iletişim kurabilmeleri, fikir üretebilmeleri ve bunları aktarabilmeleri için zengin bir söz dağarcığına sahip olmaları gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki, insanlar ancak

tanıdıkları kavramlar ve bildikleri sözcükler oranında düşünebilirler. Bu yüzden söz dağarcığının zenginliği aynı zamanda fikir, ruh, bilim, kültür ve sanat dünyasının da zenginliği demektir. Öyle ki, dildeki her sözcük, nesilleri ilmin, düşüncenin zirvesine çıkaracak olan bir merdiven basamağı gibidir ve bu basamağın sağlamlığı da nesillerin yükselmesinin garantisi olacaktır. Çünkü dil, ilmin ve kültürün temelini teşkil etmektedir ve dildeki her sözcük bu temel bir yapı taşı gibidir. Bu yüzden bilim, kültür ve sanat alanlarında sağlam işler yapmak isteniyorsa, bu alanların temelini teşkil eden söz dağarcığının zenginliğine dikkat edilmelidir. Zaten kültür ve medeniyet tarihi incelendiği zaman bütün büyük medeniyetlerin ve kültürlerin zengin ve işlenmiş dillerin eserleri olduğu görülmektedir (Hacıeminoğlu, 1972, 14-17).

Bireylerin bilimde, kültürde, sanatta ve düşünsel alanlarda gelişimini sağlayan, söz dağarcığına bağlı olarak gelişen anlam evrenidir. Anlam evreni, bireylerin anlam ifade eden bilgi, duygu, düşünce vb. gibi unsurların yer aldığı bir alandır. Bu alan, bireylerin yaşantıları boyunca temel dil becerilerini (anlama ve anlatma) kullanarak oluşturmuş oldukları bir alandır. Bu alanın oluşumu ve gelişimi, düşüncenin oluşumu ve gelişimini yönlendiren kavram ve söz dağarcığı zenginliğine bağlıdır. Çünkü sözcüklerin yüzeysel (ses) ve derin yapısını (anlam) iyice sezmiş ve kavramış olan bireylerin anlama ve anlatma kabiliyetleri yükselmekte ve yükselen bu kabiliyet oranında da düşünce gelişmektedir.

Sever (2000, 24), bireylerin söz dağarcığıyla doğrudan ilgili olan ve temel dil becerileri doğrultusunda oluşan ve gelişen anlam evrenini şöyle bir şemayla göstermektedir:

Şekil 1: Dil Becerilerinin Oluşturduğu Anlam Evreni

Kaynak: Sever, Sedat. (2000). Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme. Ankara: Anı Yayıncılık. s: 24.

Sever'in belirtmiş olduğu temel dil becerilerinin kazandırılması ve geliştirilmesi Türkçe öğretiminin genel amaçları arasında yer almaktadır. Dil becerileri, bireylerin gerek doğal ortamlarda (aile, çevre vs.) gerekse eğitim ve öğretim ortamlarında

kazanmış oldukları anlama (dinleme-okuma) ve anlatma (konuşma-yazma) becerilerini kapsar.

Anlama ve anlatma becerileri, birbirini bütünleyen bir ilişkiler ağı içinde edinebilir. Bu bütünsel ilişkiler ağı içerisinde edinilen dil becerileri, bireylerin ana dillerindeki yeterliliğini belirler. Öyle ki, bireyler anlam evrenlerini bu ilişkiler zinciri içinde edinir ve onu anlama ve anlatma becerileri doğrultusunda geliştirirler (Sever, 2000: 24; Adalı, 1983, 31-32).

Anlama ve anlatma becerileri ise bireyin yaşam boyu kazanımını sürdürdüğü söz dağarcığının gelişimiyle paralellik gösterir. Çünkü bireyin anlama becerisine ait olan dinleme ve okuma yetileri sırasında birçok sözcük öğrenilir ve söz dağarcığına eklenir. Aynı zamanda söz dağarcığındaki mevcut sözcükler ve anlamlarsa dinleme ve okumanın sağlıklı bir şekilde yapılmasını ve anlamlandırmasını sağlar. Aynı şey anlatma becerisi için de geçerlidir. Birey anlatırken zihninde mevcut olan sözcük ve anlamları kullanarak aktarma yapar ve bu aktarma sırasında da konuşma ve yazma yeteneğini geliştirir. Bu yönüyle söz dağarcığı dil becerilerini, dil becerileri de söz dağarcığını geliştirir.

Göğüş, (1983, 41) "Dil, belli bir yaşta öğrenilip bitirilen bir bilgi ve beceri alanı değildir. Çocuk, ana dilini ailesi ve çevresinden, belli varlıkların adları, bunlarla ilgili eylemleri, nitelikleri gösteren sözcükleri tanıyarak, söyleyerek öğrenmeye başlar; bu bilgi ve becerisi, zihin gelişimi ile birlikte, okulda öğrendiği bilgilerden gelen sözcükler ve terimlerle artar. Öğrenimi, yaşantıları, düşünme yeteneği ilerledikçe gelişir" diyerek ana dilinin ve dil becerilerinin söz varlığı geliştigi sürece geliştigini dile getirir.

Söz dağarcığı gelişiminin ana dilinin temelini oluşturan anlama ve anlatma becerisine olan ilk olumlu etkisi, o dili konuşan insanlara ortak bir söz varlığı sunmasıdır. Dil becerileri, insanlar arasında işlenerek gelişir. Dilin işlenebilmesi ise insanlar arasındaki anlaşmanın sağlamlığına dayanır. Eğer bir dili konuşanlar arasında anlaşmazlık varsa o dil gelişemez ve en sonunda ölür. Bu olaya, Babil hikâyesinde anlatılan anlaşmazlık olayı yani aynı sözcüklere dayanmayan bir dilin kullanım olayı örnek gösterilebilir (Eco, 1995, 22-23). Söz dağarcığı, konuşulduğu topluma temel bir söz varlığı sunarak o dili konuşan insanların hem anlama ve anlatma becerilerini geliştirmelerine hem de dile bağlı olan düşünsel alanlarda gelişmelerine katkıda bulunur. Söz dağarcığının anlama ve anlatma becerilerine olan diğer olumlu etkilerine değinilecek olunursa şunlar söylenilebilir:

Dil becerilerinin temel basamaklarından biri olan anlama, iki temel beceriden oluşur. Bunlardan ilki dinleme ikincisi ise okumadır. Anlama, yazının anlamını bulma, üzerinde düşünme, nedenlerini araştırma, sonuçlar çıkarma ve değerlendirme biçimidir. Anlama; inceleme, seçim yapma, bir karara varma, çevirme, yorumlama, öteleme, analiz-sentez yapma ve değerlendirme gibi beyin teknolojisi oluşturacak zihinsel yetenekleri kapsamaktadır ve anlama becerisi anlamlandırmaya dayanmaktadır (Güneş, 2002, 12).

Anlamlandırma, bir şeye anlam vermektir. Bu da anlam verilecek olan iletinin içerisindeki bütün sözcüklerin anlaşılmasına bağlıdır. Eğer iletiler içerisindeki sözcükler bireylerin dimağında yer etmemişse o iletinin anlamlandırılması çok güçtür. Bu yönüyle çevredeki bütün uyaranların ve iletilerin algılanışının ve anlamlandırılışının temelinde söz dağarcığının zenginliği yatmaktadır. İnsanlar, kavramlarla ve dolayısıyla kavramlara ad olan kelimelerle düşünürler. Bir insanın kavram dünyası ve söz dağarcığı ne kadar geniş ve zengin olursa anlamlandırma kabiliyeti de o derece güçlü olur.

Bu söylenenlerden hareketle denilebilir ki, her ileti bir dil ürünüdür. Bu ürünlerin anlam evreninin anlaşılması ise dilin temel yapı taşları ve en küçük anlamlı birimleri olan sözcüklerin anlam evrenine hükmetmesiyle olur. Bu da bellekteki söz ve kavram dağarcığının zenginliğine bağlıdır. Bu hususta Çeçen (2002, 2), “okunan veya dinlenen bir metnin yahut dinlenen bir konuşmanın anlamlı parçalar olan sözcüklerden meydana geldiği bilinmektedir. Kusursuz bir anlama için metinde geçen sözcüğün bilinmesi, tek başına yeterli olmasa da ‘olmazsa olmaz’ bir temel parça niteliğindedir” diyerek anlama gücünün geliştirilmesi için söz dağarcığı zenginliğinin önemine değinir.

Anlama becerilerinin ilki dinlemedir. Dinleme, duyduğumuzu anlamak ve saklamak amacıyla dikkat harcamak (Sever, 2000, 9) biçiminde tanımlanmaktadır. Dinleme anlamlandırmaya dayalı bir beceridir ve anlamlandırma da gönderilen iletilerin içerisindeki sözcüklerin anlamını kavramaya dayanmaktadır. Bu yüzden sözcüklere hâkim olmak anlamlandırmayı artıracığı için anlama becerisine de katkıda bulunacaktır. Bu yönüyle söz dağarcığının zenginliği, anlama becerisinin ön koşullarından birini teşkil etmektedir. Ayrıca dinleme de söz dağarcığı üzerinde geliştirici etkiye sahiptir. Dinleme sırasında dış dünyadan alınan veriler de söz dağarcığına yeni sözcük ve kavramlar kazandırmakla kalmaz, mevcut olan sözcüklerin tekrarını da sağlayarak onların bellekten silinişini engeller. Bireylerin diğer insanlarla kurduğu iletişim süresinin % 42’sinin dinlemeye dayalı olduğu (Sever, 2000, 9) kabul edilirse bu etkinliğin ne derece önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Anlama becerilerinin ikincisi ise okumadır. Okuma, sözcüklerin, duyu organlarıyla algılanıp, anlamlandırılması ve yorumlanmasına dayanan zihinsel bir etkinliktir. Okumayı uzmanlar “Yazılı bir metni gözle izleyip anlamını kavramak, gerekirse seslendirmek” (Sever, 2000, 11) olarak tanımlamaktadırlar. Okuma da anlamlandırmaya dayalı bir etkinliktir. Bu etkinlik de dinleme gibi içerdiği iletilerin anlamlandırılmasıyla sağlıklı bir zemine oturtulabilir. Bunun için de iletilerdeki bütün sözcüklerin anlamının bilinmesi esastır. Bu yönüyle tıpkı dinleme gibi okuma da söz dağarcığı zenginliğine bağlıdır. Ayrıca okuma sırasında kazanılan sözcükler de söz varlığını geliştirir ve canlı tutar.

Anlatma becerileri de anlama becerileri gibi söz dağarcığı zenginliğine bağlıdır. Çünkü anlatma becerisinin temelinde anlamlı iletiler oluşturma ve bunları yine anlamlı bir şekilde aktarma esastır. Bütün bunların gerçekleşmesi de söz dağarcığının zenginliğine ve doğru bir şekilde kullanımına bağlıdır. Anlatma becerilerinin ve alışkanlıklarının kazandırılması, kazandırılmak istenen her türlü beceri ve alışkanlık gibi bir altyapı ister. Bunun içinse, konuyla ilgili bilgiyle donanmış olmanın yanında, yine başta konuyla ilgili olmak üzere yeterli sözcük dağarcığına ihtiyaç vardır. Zira, zengin kelime hazinesi serbestliği, ifadede doğruluk ve netliği sağlar (Casson, 2000’den aktaran: Çeçen, 2002, 3).

Anlatma becerilerinin ilkinin konuşma oluşturur. Konuşma, duygu, düşünce, tasarım, istek ve hayallerin zihinde tasarlandıktan sonra başkalarına aktarıma işidir (Sever, 2000, 19). Konuşmanın temelinde de sözcükler yatmaktadır. Çünkü sözcükler zihinde tasarlanan düşüncelerin göstergeleridir ve düşünceler aktarım sürecine ancak göstergelerin sesletim özellikleriyle çıkarlar. Yani düşünceye hayat veren, sözcüklerdir. Bu da söz dağarcığı zenginliğinin düşünceyi aktarma yönünden ne kadar önemli olduğunu belirtir. Öyle ki, bazen insanlar düşüncelerinin karşılığı olan ifadeleri bulamazlar ve bu ifadeler yerine beden dilini, sessiz iletişim yöntemlerini veya “ıı, eee, aaa”, “şey” vb. gibi ünlem ve kelimeleri kullanırlar. Ancak hiçbir yöntem, düşünceyi söz kadar iyi anlatamaz. Bireylerin bu duruma düşmelerinin temel sebebi de ana dilinin kullanım becerisinin zayıflığına ve onun geliştirici bir unsuru olan söz

dağarcığının fakirliğine bağlanabilir. Bu yüzden iletişim sıkıntılarında biri olan söz dağarcığı fakirliğinin bir an önce aşılması ve bütün duygu ve düşünceleri ifade edebilecek seviyeye getirilmesi gerekmektedir. Konuşmanın geliştirilmesinin söz dağarcığına bağlı olması gibi, söz dağarcığının gelişimi de konuşma becerisine dayalıdır. Çünkü konuşma sırasında sözcük deposundan sözcükler çıkarılarak kullanılır ve bu kullanım sözcüklerin aktif hâle gelişini sağlayarak söz dağarcığını geliştirir.

Anlatma becerisinin diğer alanı ise yazmadır. Yazma, düşüncelerin kâğıda yansıyan simgesel durumudur. Yani kavramların kâğıtlara yansıyan kısmıdır. Yazma da konuşma gibi bir aktarım kanalıdır ve insanların kendini ifade etme yollarından biridir. İnsanlar bu etkinliği gerçekleştirirken sözcüklerden ve sözcüklerin sembolik işaretleri olan harflerden faydalanırlar. Faydalanılacak olan sözcük ve kavram ne kadar çok olursa, yani söz dağarcığı ne kadar zengin olursa, anlatım o kadar güçlü ve sağlıklı olur. Ayrıca söz dağarcığı ile gelişen bir anlatım yolu olan yazının yanında, söz dağarcığı da bu anlatım yolunun kullanımıyla gelişmektedir. Çünkü tıpkı konuşmada olduğu gibi, yazmada da anlatım için seçilen sözcükler ileti dünyasına çıkarılarak işlevselleştirilmektedir. Yani bellekteki sözcük deposundan çıkarılan ve iletişim sürecindeki iletilerin oluşturulması aşamasında kullanılan sözcükler aktif hâle gelir. Bu da yazma etkinliğinin anlatım süresince söz dağarcığını geliştirmedeki rolünü gösterir.

Yukarıda dil becerilerinin gelişimi ile ilgili olarak söylenenler toparlanacak olursa şunlar söylenilebilir:

Anlama ve anlatma becerilerinde başarılı olunabilmesi için söz dağarcığının zenginliği şart olmaktadır. Çünkü insanlar kavramların sembolleri olan sözcüklerle düşünürler ve en basit ihtiyaçlarından en karmaşık duygularına kadar her şeyi sözcükler doğrultusunda aktarırlar ve bu yolla aktarılan ifadeleri de yine sözcükler yoluyla anamlandırır. Ayrıca, söz dağarcığının zenginliği sayesinde gelişen dil becerileri aynı zamanda kendilerinin gelişim nedeni olan söz dağarcığını da beraberinde geliştirir. Bu da söz dağarcığı ile temel dil becerilerinin paralel bir çizgide geliştiğinin kanıtı olmaktadır.

Söz dağarcığının temel dil becerilerinin gelişimine olan olumlu katkıları temel dil becerileriyle şekillenen diğer bütün disiplinlerin gelişimine de etki edecektir. Yani söz dağarcığı bütün disiplinlerin oluşumunda ve gelişiminde başrol oynayan temel unsurlardan biridir. Çünkü hiçbir disiplin anlama ve anlatma becerilerinin dışında değildir. Bu noktada anadili hem bir amaç hem de bir araç niteliği taşır. Öyle ki, bütün bilim ve bilgi dallarına giden yollar anadilin toprağından geçer. Bu yüzden anadili tam gelişmemiş, yetkinleşmemiş bireyler, onu etkili bir öğrenme aracı olarak kullanamazlar (Özdemir, 1983, 23). Örneğin, söz dağarcığını yaşının gerektirdiği ölçüde geliştirememiş olan bir öğrencinin, derslerin konularına ilgi duyabilmesi, öğretmenlerin sınıfta anlattıklarını ve ders kitaplarında okuduklarını anlayabilmesi, anladıklarını anlatabilmesi, dolayısıyla derslerde başarılı olabilmesi imkânsızdır (Çeçen, 2002, 8).

Söz dağarcığının temel dil becerileri ve diğer disiplinler üzerindeki olumlu etkileri şu örneklerde açıkça görülmektedir:

Grandy'nin 1980 yılında 822 kişi üzerinde yapmış olduğu bir uygulama söz dağarcığı zenginliğinin okuma faktörüne olan etkisini 0,81'lik gibi yüksek bir korelasyonla göstermektedir (Grandy, 1980'den aktaran: Özçelik, 1988, 12). Bu alana yönelik bir başka örnek ise Bloom'a aittir. Bloom, yetenek testlerinin sözcük anlamı bölümlerinden elde edilen puanlarla ilkokuma başarısı arasında 0,43'lük bir korelasyon olduğunu savunmaktadır. Ayrıca Bloom, çok sayıda araştırmanın sonuçlarına dayanarak, "Birinci sınıfın okuma dersindeki başarısının en kararlı yordayıcılarından biri, çocuğun bu sınıftan önce (okul öncesinde) geliştirmiş olduğu söz dağarcığıdır (Bloom,

1976'dan aktaran: Özçelik, 1988, 12) sonucuna ulaşmıştır. Öte yandan Weiner ve Feldman, (1963), sayıları 54 ile 126 arasında değişen anaokulu öğrencileri üzerinde yaptıkları bir araştırmada, büyük ölçüde söz dağarcığına dayanan "Okuma Başarısını Yordama Testi" puanlarıyla "Gates İlkokuma Testi: Cümle Okuma" puanları arasında ortancası 0,74 olmak üzere 0,68 ile 0,78 aynı yordama testi puanlarıyla "Gates İlkokuma Testi: Paragraf Okuma" puanları arasında ise ortancası 0,77 olmak üzere 0,72 ile 0,81 arasında değişen korelasyonlar elde etmişlerdir. Bu son araştırmacılar, 126 kişilik anaokulu öğrencileri grubunda, yukarıda sözü edilen okuma başarısını yordama testinin söz dağarcığı bölümü puanlarıyla "Gates İlkokuma Testi: Okuma" puanları arasında 0,60, bu son testin "Paragraf Anlamı" puanları arasında ise 0,67'lik korelasyonlar bulmuşlardır.

Söz dağarcığı zenginliği ile sıkı bir ilişki gösteren temel dil becerileri ve özellikle okuduğunu anlama gücü, hem kendi içinde yüksek bir kararlılık hem de değişik alanlardaki akademik başarı ile yüksek bir ilişki göstermektedir. Bu hususla ilgili olarak edebiyat, fen ve matematik derslerindeki başarı etkisini yansıtan söz dağarcığına dayalı okuma testleri puanlarındaki yüksek korelasyon, bu alana yönelik bir ispat olarak kabul edebilir.

►Okuduğunu anlama ile edebiyat dersi başarısı arasındaki ilişki:

"Flanagan'ın (1964) yaptığı ve 9. sınıftan 3915 erkek, 3557 kız, 12. sınıftan 3027 erkek, 3061 kız öğrenciyi kapsayan araştırmada, okuduğunu anlama ile edebiyat dersindeki başarı arasında, 9. sınıfta 0,69, 10. sınıfta 0,70, 11. sınıfta 0,69 ve 12. sınıfta 0,70'lik korelasyonlar elde edilmiştir. Thorndike'nin (1973) geniş ulusal örneklemeler üzerinde yaptığı araştırmada ise, okuma testi puanları ile edebiyat dersindeki başarı arasındaki ilişkinin değişik ülkeler için, 8. sınıfta ortancası 0,70 olmak üzere 0,60 ile 0,77 arasında, 12. sınıfta ise ortancası 0,56 olmak üzere 0,46 ile 0,69 arasında değiştiği görülmüştür. Thorndike'nin bu araştırmasında, ABD. ulusal örneklemelerinden 8. sınıf için bulunan 0,70 ve 12. sınıf için bulunan 0,69'luk korelasyonlar, Flanagan'ın az önce sözü edilen araştırmasında 9. sınıf için bulunan 0,69 ve 12. sınıf için bulunan 0,70'lik korelasyonların hemen hemen aynıdır ve bunlar, bu iki değişken arasında çok yüksek bir ilişkinin varlığını göstermektedir (Flanagan, 1964 ve Thorndike, 1973'ten aktaran: Özçelik, 1988, 13).

►Okuduğunu anlama ile fen dersi başarısı arasındaki ilişki:

"Science Research Associates" (1968) tarafından hazırlanan "Liseler İçin Yerleştirme Testi" el kitabında, 9. sınıftan 275 öğrenci üzerinde yapılan bir çalışmada, okuma ve fen bilimleri başarısı arasında 0,55'lik bir korelasyon bulunduğu belirtilmektedir. Neale ve arkadaşları (1970), 6. ve 7. sınıflardan 155 öğrenci üzerinde yaptıkları bir çalışmada, okuma ile fen bilimleri başarısı arasında 0,75'lik bir korelasyon bulmuşlardır (Science Research Associates, 1968 ve Neale ve arkadaşları 1970'ten aktaran: Özçelik, 1988, 14).

►Okuduğunu anlama ile aritmetik ve matematik dersi başarısı arasındaki ilişki:

"Iowa Temel Beceriler Testi" (ITBS) el kitabında (1956), 4. sınıftaki 437 öğrenci üzerinde yapılan bir çalışmada, "ITBS: Temel Okuma Becerileri" puanlarıyla aritmetik başarısının ölçüleri olarak "ITBS: Aritmetik Kavramları" puanları arasında 0,68, "ITBS: Problem Çözme" puanları arasında 0,66 ve "ITBS: Aritmetik" toplam puanları arasında 0,72'lik korelasyonlar olduğu ve bu ilişkilerin, 7. sınıftaki 464 öğrenci üzerinde yapılan bir çalışmada aynı sıra ile 0,70, 0,61 ve yine 0,72 bulunduğu belirtilmektedir. "Metropolitan Okuma" ve "Metropolitan Aritmetik" testlerini kullanarak yaptığı bir araştırmada Payne (1963), okuma ve aritmetik başarısı arasında, 1. sınıf için 0,51 ve 0,60, 2. sınıf için 0,66 ve 0,72, 3. sınıf için 0,58 ve 0,73, 5. sınıf için 0,67 ve 0,71 değerlerinde korelasyonlar bulmuştur (ITBS, 1956 ve Payne, 1963'ten aktaran: Özçelik, 1988, 14-15).

Sonuç

Birçok araştırmacı dilin ve dili oluşturan unsurlardan biri olan söz varlığının, öğrenmenin önkoşullarından biri olduğunu savunmaktadır. Buraya kadar ele alınan araştırma sonuçlarından da anlaşıldığı üzere söz dağarcığı temel dil becerilerini, temel dil becerileri de diğer disiplinlerin gelişimini tetiklemektedir. Bu da söz varlığının zenginliğiyle temel dil becerilerinin ve buna bağlı olarak gelişen diğer disiplinlerin gelişiminin birbiriyle paralellik gösterdiğini ve bu paralellğin de eğitim ve öğretim açısından göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca bu durum, temel dil becerilerinin ve diğer disiplinlerin plânlı bir şekilde kazandırıldığı eğitim ve öğretim sürecinde, söz dağarcığı gelişiminin üzerinde önemle durulması gereken bir konu olduğunu da gözler önüne sermektedir.

Kaynakça

- Adalı, Oya. (1983). Anadili Olarak Türkçe Öğretimi Üstüne. **Türk Dili Dergisi (Dil Öğretimi Özel Sayısı)**. (379-380): 31-35.
- Akarsu, Bedia. (1998). **Dil-Kültür Bağlantısı**. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Aksan, Doğan. (1996). **Türkçenin Sözvarlığı**. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, Doğan. (2000). **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dil Bilim**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Buran, Ahmet. (2002). **Dil ve Edebiyat**. Elazığ: Bizim Külliye Dergisi. (12): 8-10.
- Condon, John C. (2000). **Kelimelerin Büyülü Dünyası**. (Çev: Murat Çiftkaya). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Cündioğlu, Düccane. (1997). **Anlamın Buharlaşması ve Kur'an**. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çeçen, Mehmet Akif. (2002). **İlköğretim Öğrencilerinde Kelime Hazinesinin Geliştirilmesi**. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış) Yüksek Lisans Tezi.
- Eco, Umberto. (1995). **Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı**. (Çev: Kemal Atakay). İstanbul: AFA Yayıncılık.
- Göğüş, Beşir. (1983). Anadili Eğitim Programlarının Niteliği. **Türk Dili Dergisi (Dil Öğretimi Özel Sayısı)**. (379-380): 40-48.
- Gökçe, Orhan. (2001). **İletişim Bilimine Giriş**. Ankara: Turhan Kitabevi
- Güneş, Firdevs. (2002). Okuma-Yazma Becerilerini Geliştirme. **Çocuk Çocuk Dergisi**. (18): 12-13.
- Hacıeminoğlu, Necmettin. (1972). **Türkçenin Karanlık Günleri**. İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Hengirmen, Mehmet. (1998). Almanya, Fransa ve Türkiye'de Ana Dili Eğitimi Sempozyumu'nun Değerlendirilmesi. **Dünya'da ve Türkiye'de Ana Dili Eğitimi Sempozyum Bildirileri**: 75-77. Ankara. Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Öğretim Merkezi Yayını.
- Karakuş, İdris. (2002). **Türkçe Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi**. Ankara: Anıtepe Yayıncılık.
- Kayaalp, İsa. (1998). **İletişim ve Dil**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özçelik, Durmuş Ali. (1988). **3. - 11. Sınıf (9 - 17 Yaş) Öğrencilerinde Görülen Biçimle Kavram (Söz Dağarcığı) Gelişimi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Özdemir, Emin. (1983). Anadili Öğretimi. **Türk Dili Dergisi (Dil Öğretimi Özel Sayısı)**. (379-380): 18-30.
- Polat, Yusuf. (2001). Türkçenin Gücü. **www.dilimiz.gen.tr** (13.08.2003).
- Porzığ, Walter. (1995). **Dil Denen Mucize**. (Çev. Vural Ülkü). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sever, Sedat. (2000). **Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu. (1998). **Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Vardar, Berke. (1998). **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Wilson, John. (2002). **Dil, Anlam ve Doğruluk**. (Çev: Emiroğlu, İ. ve Tüzer, A.). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

EFFECTS OF VOCABULARY ON ACQUARING BASIC LANGUAGE SKILLS AND ACADEMIC DISCIPLINES

Süleyman Kaan YALÇIN*

Fatih ÖZEK*

Abstract

People communicate with each other and outside world by means of words that provide the outside world's being perceived, made meaningful and transferred and basic language skills consisting of the activities like listening, speaking, reading and writing which are shoped by these words, with this side of them, people owe their all ideal and communicative activites in their life environment to the words that make the outside world be symbolized by being dissociated. Because vocabulary, which means the whole words and structures formed by these words, is an important factor while making the people get the ability to perceive, form thoughts, understand, make meaningful, comment on and transfer.

In this study, the relationship of the academic disciplines that shope the life environment of people and which are developed in the direction of the basic language skills with vocabulary is discussed.

Key Words: Language, language – thought relationship, word, vocabulary, basic language skills and academic disciplines

* Ass.; Fırat University Faculty of Education

** Ass.; Fırat University Faculty of Science-Literature